

Innovativt plagiat

Firade farsdagen på handbollsturnering i Myrbacka. Spänning, glädje och besvikelse – allt sådant som tävlingsidrott i bästa fall bjuder på. Och medan jag beundrade alla dessa finter och koreografier på planen gick tankarna till MIT-professorn Bengt Holmströms uppmaning (HBL 8.11.15) till sina grälsjuka landsmän: imitera mera, öda inte tid och pengar på att uppfinna hjulet på nytt.

Holmström är på rätt spår men faktum är att det mesta vi gör är medveten eller omedveten imitation. Även de mest omvälvande uppfinningar och nydanande konstverk bygger på något sätt vidare på det som redan existerar. I annat fall skulle ingen förstå att uppskatta dem eller ens fatta vad de är till för. Just därför röner en del konstnärer och vetenskapsmän uppskattning först efter sin död. De var som man brukar säga ”före sin tid”.

Citat av denna typ är också imitationer, men sammanhangen i vilka de används växlar från fall till fall, vilket gör att de ändå får en unik betydelse. Och trots att dessa variationer vanligtvis inte leder någonvart händer det ändå ibland att de är så träffande och slagkraftiga att de börjar leva ett nytt liv, det vill säga får en ny innebörd.

I början av 2000-talet fick jag som chef för Finlandsinstitutet i Stockholm introducera många kända finnar för stockholmarna. I oktober 2001 stod den smått skandalomsusade teaterregissören Jouko Turkka i turen. Jag avrådde publiken från att sätta sig på första raden. Vad hans forna adepten i gruppen ”Jumalan teatteri” hade utsatt sin publik för lät jag ändå vara osagt.

Mina farhågor kom ordentligt på skam. Den karismatiske Turkka gick upp på podiet och gav en lysande föreläsning om födelsedagsbarnet Aleksis Kivi på en frodig finlandssvenska, som avslöjade att han på mödernet härstammade från Sibbo.

Enligt Turkka var Kivis stora utvecklingsroman *Sju bröder* väsentligen ett plagiat av Cervantes' klassiker *Don Quijote*. Litteraturvetarna har pekat på detta inflytande redan länge, men som Turkka så övertygande visade innebar det ingalunda att Kivi kunde beskyllas för mekanisk kopiering. Kivis genialitet låg uttryckligen i att han tolkade ett klassiskt tema på ett nytt sätt, det vill säga gjorde något som Turkka fyndigt nog betecknade som ett innovativt plagiat.

Turkka hade kanske inte myntat detta begrepp. Men sättet på vilket han tillämpade det på Aleksis Kivi var så tankeväckande att jag regelbundet har haft orsak att citera honom. Genombrott i vetenskapen sker nämligen ofta inom områden som utforskas så intensivt att även små förskjutningar i tolkningen kan ändra helhetsbilden på ett drastiskt sätt.

Gäller detta även för historieforskningen? I högsta grad, vilket kan exemplifieras av på hur olika sätt till exempel Finlands eller Europas historia har skrivits under de senaste 200 åren. Plötsligt uppstår ett samhälleligt behov att betrakta det förflutna på ett nytt sätt. Och då gör historikern som Aleksis Kivi, tolkar klassikern på ett nytt sätt.

Henrik Meinander, HBL 12.11.2015